

VECHI ETAPE DE LOCUIRE MEDIEVALĂ ÎN ZONA ANSAMBLULUI STELEA DIN TÎRGOVIȘTE

de GHEORGHE I. CANTACUZINO

Unul dintre cele mai reprezentative ansambluri arhitecturale medievale din Tîrgoviște, Stelea, a constituit obiectul unor cercetări arheologice desfășurate între anii 1969-1973 și 1980-1982¹. Ele au furnizat numeroase date privind evoluția acestui ansamblu și - ceea ce prezintă un deosebit interes - au permis descoperirea unor urme de locuire medievală despre care nu existau alte informații. În afara vestigiilor ctitoriei lui Stelea spătarul din ultimele decenii ale sec. al XVI-lea², au fost descoperite, încă din 1970, resturi ale unor construcții anterioare, databile la sfârșitul sec. al XV-lea și începutul sec. al XVI-lea³. Reluarea cercetărilor în 1980-1982 a dus la completarea datelor privind aceste construcții. Ultimele cercetări au avut ca rezultat și descoperirea celor mai vechi urme de locuire medievală din această zonă, datînd de la sfârșitul sec. al XIV-lea⁴.

Acestei prime etape de locuire, bine precizată stratigrafic, îi aparțin urmele unor locuințe semiîngropate, din care trei au fost scoase parțial la iveală de săpăturile din 1981 și una în 1982. Gropile locuințelor, care au un plan rectangular, sînt adîncite pînă la 0,40-0,60 m de la partea superioară a unui strat subțire suprapus humusului și solului viu. În cazul uneia din locuințe (L.1 descoperită în S.XXI/1981) s-a putut constata existența, la marginea gropii, a urmelor unor pari cu grosimea de 0,08-0,12 m, la o distanță de circa 0,50 m unul de altul. Materialul ceramic descoperit în locuințe sau în gropile menajere din apropiere, caracteristic pentru sfârșitul sec. al XIV-lea și începutul sec. al XV-lea, fragmente de borcane cu buza profilată în formă de streășină, de oale cu buza dreaptă, de căni cu gura trilobată și picior înalt, de capace conice sau fragmentele de străchini și farfurii smălțuite, decorate prin sgraffito⁵, se adaugă unei monede de la Mircea cel Bătrîn descoperită în nivelul corespunzător în 1980⁶.

Primei etape de viațuire, cu urme de locuințe modeste, îi urmează o a doua, caracterizată prin prezența unor construcții de zid. Este vorba de două beciuri situate în partea de nord-est a ansamblului și de o clădire de mari dimensiuni aflată în partea sa de nord-vest⁷.

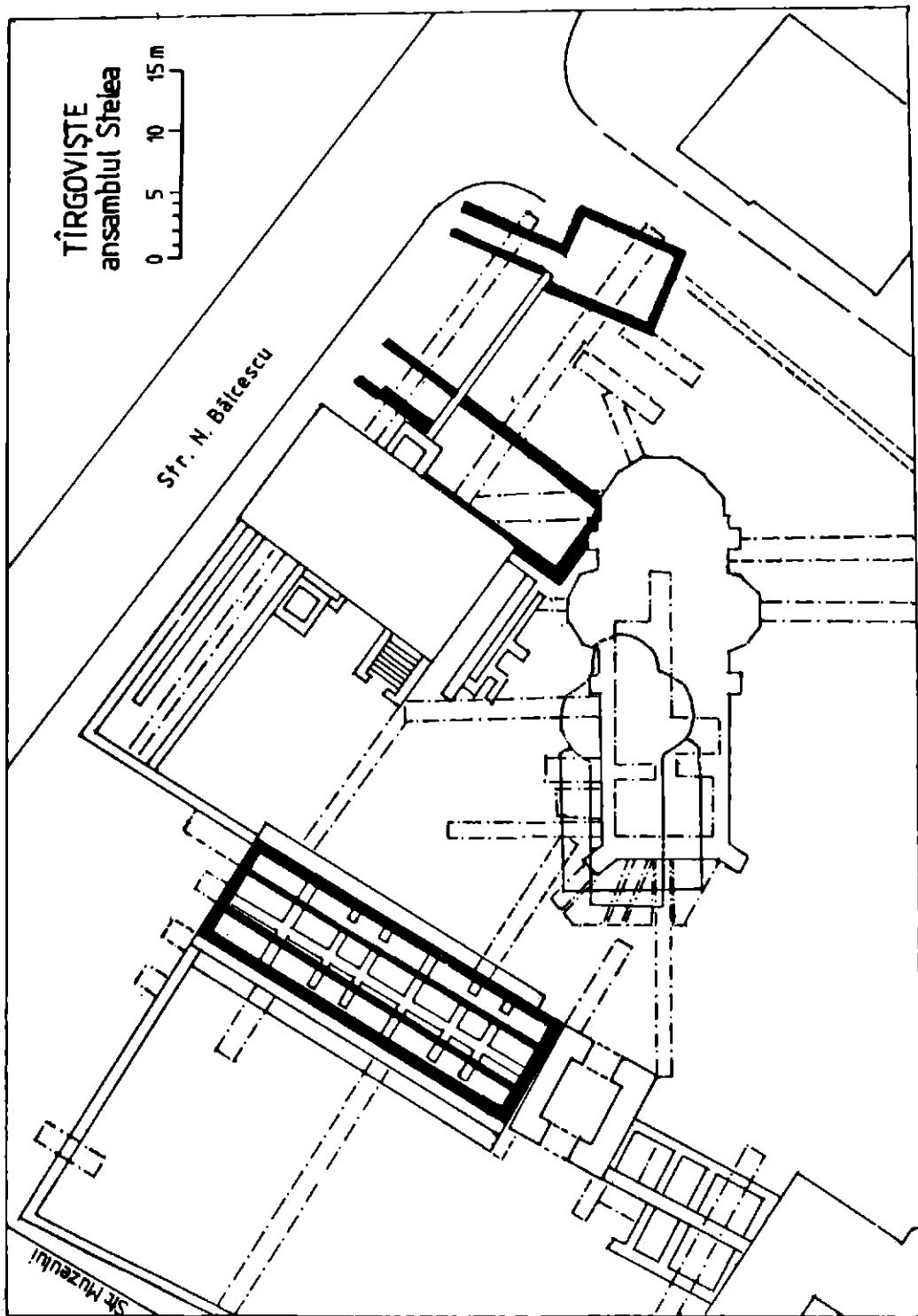
Pivnițele, în a căror dispunere se observă o relativă simetrie, sînt situate la 11-12 m una de alta. Dimensiunile lor sînt destul de mari. Beciul dinspre vest are o lungime de peste 15 m, lățimea de 6 m, iar adîncimea atinge 3,40 m față de partea superioară păstrată. El era des-

părțit în două printr-un arc de cărămidă avînd pornirea la circa 1,35 m deasupra nivelului de călcare din interior, constituit dintr-un pat de pietriș amestecat cu nisip și resturi de mortar. Pereții, greși de circa 1 m, erau construiți din bolovani legați cu mortar, consolidați cu bîrne dispuse orizontal, ale căror goluri, acoperite cu bucăți de cărămidă, se disting la 1,15 m deasupra nivelului de călcare și cu circa 1 m mai sus. Accesul era asigurat dinspre nord printr-un gîrlici lung de aproape 7 m, acoperit cu o boltă semicilindrică de cărămidă. Cel de al doilea beci, cu lățimea apropiată de a celui alt, are o lungime mai redusă - 8,70 m în interior -, iar spre nord un gîrlici cu boltă de cărămidă, lung de aproape 9 m și lat de 2 m. Pereții din bolovani legați cu mortar sînt mai subțiri, de circa 0,60 m.

Între cele două beciuri relativ apropiate există deosebiri în privința dimensiunilor, a grosimii zidurilor și a altor amănunte. Orientarea lor este puțin diferită. Cele două pivnițe trebuie să fi aparținut unor clădiri distincte sau să fi avut o existență separată. Săpăturile nu au dus la descoperirea urmelor vreunei clădiri mai mari careia să-i fi putut aparține ambele beciuri.

Contemporană în linii mari cu pivnițele descrise este o clădire care se afla cu circa 30 m mai la vest, clădire la sud de care avea să fie ridicată în ultimele decenii ale sec. al XVI-lea turnul clopotniță. Lungimea ei trece de 29 m, lățimea atingînd 8,80 m. Fundațiile din piatră și mortar sînt adînci de circa 0,70 m. Zidurile sînt construite din piatră de rîu și cărămidă, asizele de bolovani alternînd cu cîte o asiză de cărămidă. În unele părți, în colțul de sud-est de exemplu, se observă o zidărie în casete, în care cărămizile dintre asize sînt dispuse puțin oblic. Grosimea zidurilor exterioare este de circa 0,80 m, iar a celor interioare de circa 0,60 m. În privința compartimentării clădirii trebuie remarcată existența a două ziduri dispuse longitudinal, paralel cu zidurile exterioare, la circa 1,40 m de acestea.

Observațiile stratigrafice și materialele arheologice descoperite indică pentru aceste construcții de zid o datare la sfîrșitul sec. al XV-lea sau la începutul sec. al XVI-lea. Cercetările efectuate au putut preciza raportul între construcțiile menționate și vestigiile anterioare, precum și între ele și clădirile ridicate ulterior. Colțul sud-vestic al beciului dinspre est taie o locuință semingropată (L.1 din S.XXI/1981), datată la sfîrșitul sec. al XIV-lea, și depunerile imediat ulterioare dezafectării acesteia. Clădirea din partea de vest apare la rîndul ei, prin poziția stratigrafică a nivelului de construcție, oa ulterioară unei locuințe cu materiale de la sfîrșitul sec. al XIV-lea - începutul sec. al XV-lea (L.2 din S.XXII/1981). Pe de altă parte, este concludent raportul stratigrafic care s-a putut preciza între această clădire și edificiile datînd din ultima parte a sec. al XVI-lea. Între nivelurile de construcție corespunzătoare celor două etape se interpun depuneri aparținînd unui nivel distinct de incuire și straturi de nivelare. Fundația turnului clopotniță ridicat în ultimele decenii ale sec. al XVI-lea se su-

Prăpune parțial fundației clădirii aflate la nord, zidăria turnului fiind alipită zidului dinspre sud al acesteia: acest zid se mai păstrează încă în mare parte⁸. Același raport de anterioritate este vădit și față de pridvorul lărgit al vechii ctitorii a spătarului Stelea (situație precizată în S.XXIII/1981).

Existența pivnițelor și a clădirii de la nord de turn s-a încheiat către mijlocul sec.al XVII-lea, ca rezultat al transformărilor aduse ansamblului arhitectural prin inițiativa ctitoricească a lui Vasile Lupu. Cele două beciuri au fost dezafectate, deasupra zidăriei pivniței dinspre vest ridicându-se parțial latura estică a casei egumenești, precum și latura nordică a absidei altarului bisericii construite în 1645. În ceea ce privește clădirea de la nord de turn, ea a fost demolată; excepțind peretele exterior de lângă turn, celelalte ziduri s-au mai păstrat până la o înălțime de 0,50-0,70 m. Deasupra ei a fost ridicat un corp de chilii. Zidul exterior dinspre est al acestora se suprapune celui vechi, iar cel dinspre vest depășește cu circa 0,70-0,80 m spre exterior limita construcției anterioare.

Descoperirea celor trei construcții, necunoscute din mențiunile izvoarelor scrise, anterioare ctitoriei spătarului Stelea și celei a lui Vasile Lupu, ridică problema semnificației lor. Datele documentare nu indică existența vreunui lăcaș de cult care să fi precedat pe acel loc mănăstirea lui Stelea spătarul. Primul document care o menționează pe aceasta din urmă, fără a-i specifica numele, este hrisovul din 7 martie 1582 prin care Mihnea voievod întărește între alte danii făcute de Stelea spătarul mănăstirii Iviri din București jumătate din satul Măgurele, precizând că "cealaltă jumătate să o stăpânească mănăstirea din Tîrgoviște numită ..."⁹. În 1614, la 4 martie, "mănăstirii din Tîrgoviște ce se cheamă a Stelii spătarul" i se întărește o grădină cumpărată de acesta în zilele Mihniei voievod¹⁰. Din alăturarea acestor două mențiuni reiese că mănăstirea din Tîrgoviște căreia Stelea îi făcea danii în 1582 era ctitoria sa, ridicată cu puțin înaintea acestei date, aceeași mănăstire care în hrisovul din 1614 avea să fie cunoscută sub numele ctitorului ei. Nu există nici dovezi arheologice despre existența vreunui edificiu de cult anterior, deși săpăturile din zona lăcașurilor din sec.al XVI-lea și al XVII-lea au fost destul de extinse. Este puțin probabil ca o altă biserică să se fi aflat în suprafața rămasă necercetată la sud-vest, pe un amplasament diferit decât al celor cunoscute.

De aceea considerăm îndreptățită atribuirea unui caracter laic, civil, clădirilor ridicate la pragul dintre sec.al XV-lea și al XVI-lea. Un argument în plus în sprijinul acestei păreri îl constituie amplasarea celor două pivnițe, având intrarea spre vechea Uliță Mare și fiind orientate aproximativ perpendicular față de traseul acesteia. De altfel, din dispunerea clădirilor în această zonă iese în evidență faptul că cele trei construcții de care ne ocupăm erau orientate, în funcție de trama stradală existentă, către principala arteră de circulație a orașului, fiind ulterior înglobate într-un ansamblu al cărui element central avea d

poziție diferită. Desigur că dimensiunile și unele particularități ale compartimentării interioare pun unele semne de întrebare în privința destinației clădirii dinspre vest¹¹. Nu trebuie exclusă eventualitatea unor rosturi legate de negoț. Se poate presupune că cele trei construcții vor fi ajuns în stăpânirea lui Stelea spătarul, fiind integrate apoi așezământului monastic nou întemeiat de acesta.

Vestigiile de locuire medievală descoperite în aria ansamblului Stelea prezintă un interes aparte. A putut fi documentată în acest perimetru existența la sfârșitul sec. al XIV-lea a unei intense locuiri, de aspect modest, indicând că în perioada respectivă nu se conturaseră încă, în această zonă, caracteristicile urbane care începeau să fie vădite câteva decenii mai târziu¹². Aceste trăsături aveau să fie pregnante după alte câteva decenii, la pragul dintre sec. al XV-lea și al XVI-lea, când pe o suprafață relativ restrânsă se ridicau trei construcții de zid. Existența unor astfel de clădiri dintr-o zonă relativ depărtată de Curtea domnească dovedește dezvoltarea la care ajunsesse Târgoviștea în perioada respectivă. Noile mărturii se adaugă astfel celor care permit o mai bună cunoaștere a începuturilor și evoluției vechiului oraș de scaun.

NOTE

- 1 Cercetările arheologice de la ansamblul Stelea au fost începute în 1969 de Gabriel Mihăescu și arh. Cristian Moiescu, continuate în 1970-1973 de Gh.I. Cantacuzino - în 1970 în colaborare cu G. Mihăescu - și în 1980-1982 de Gh.I. Cantacuzino, P. Diaconescu și G. Mihăescu. Cercetările de arhitectură la clădirea din partea de nord-vest a ansamblului au fost efectuate în 1981-1982 de arh. Cornel Ionescu.
- 2 Gh.I. Cantacuzino, "Revista muzeelor și monumentelor", seria Monumente istorice și de artă, an. XLIII, nr.1, 1974, p.39-42.
- 3 Gh.I. Cantacuzino, G. Mihăescu, C. Moiescu, Studia Valachica, II, Târgoviște, 1970, p.173-178.
- 4 Gh.I. Cantacuzino, P. Diaconescu, G. Mihăescu, Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Târgoviște (ansamblul Stelea), comunicare la "A XVI-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1981", Vaslui, 25-28 martie 1982.
- 5 Ibidem.
- 6 Gh.I. Cantacuzino, P. Diaconescu, G. Mihăescu, Cercetări arheologice în zona centrală a orașului Târgoviște, comunicare la "A XV-a sesiune anuală de rapoarte privind rezultatele cercetărilor arheologice din anul 1980", Brașov, 26-28 martie 1981.
- 7 Pivnița dinspre vest a fost cercetată în 1970 și 1971, iar cea din-

spre est în 1971, 1980 și 1981, când i s-a precizat planul. Colțul clădirii din partea de nord-vest a ansamblului a fost descoperit în 1970, construcția fiind cercetată în 1981 și 1982.

- 8 Situația zidului de pe această latură a fost observată prima oară de art.C.Ionescu cu ocazia cercetărilor de arhitectură.
- 9 DIR, B, Țara Românească, veac.XVI, vol.V, p.50-51.
- 10 DIR, B, Țara Românească, veac.XVII, vol.II, p.257-258.
- 11 S-a presupus, de arh.C.Ionescu, că ar putea fi vorba de un edificiu de caracter public (Recente cercetări la ansamblul Stelea din Târgoviște. Probleme de arhitectură, comunicare la colecțiunea "Monumente de arhitectură în contextul activității de ocrotire și valorificare a patrimoniului cultural național", Cîmpulung-C.de Argeș, 11-14 decembrie 1981.
- 12 Vezi nota 6.

LES ANCIENNES ÉTAPES DE L'HABITAT MÉDIÉVAL DANS LA ZONE DE L'ENSEMBLE STELEA DE TÎRGOVIȘTE

Résumé

Les recherches archéologiques effectuées en 1969-1973 et 1980-1982 dans l'ensemble architectural Stelea de Tîrgoviște ont mis à jour des vestiges antérieurs à ceux, déjà connus, datant de la fin du XVIe et du XVIIe siècle. Il s'agit de plusieurs huttes à demi enfouies dans le sol, datant de la fin du XIVe siècle, et de trois constructions en pierre et briques de la fin du XVe - début du XVIe siècle. On y a découvert deux caves situées approximativement à 11 m l'une de l'autre, la première de 15 x 6 m, compartimentée par un arc, la deuxième d'environ 8 x 6 m, toutes les deux avec l'entrée vers la rue située au nord. A 30 m vers l'ouest se trouvait une grande construction rectangulaire, dont la longueur dépasse 29 m, d'une largeur de près de 9 m. On peut considérer les trois bâtisses des constructions civiles, qui ont été intégrées au dernier quart du XVIe siècle dans l'ensemble du monastère fondé par le spathaire Stelea, et qui ont été désaffectées vers 1645, à l'occasion des travaux initiés par le prince de la Moldavie, Vasile Lupu. Les fouilles archéologiques permettent ainsi de mieux connaître certains aspects du développement de la ville de Tîrgoviște.